

ruchomego. W części drugiej znajdujemy opis poszczególnych półziemiankowych budynków mieszkalnych (ok. 50) i gospodarczych (ok. 100), pieców i palenisk we wnętrzu grodu oraz resztek zachowanych mogił ciałopalnych. Trzecią część stanowi charakterystyka pozostałości osadnictwa na południowo-wschodnim skłonie zbocza. Uzupełnieniem części opisowej są liczne zdjęcia i plany obiektów i mniej liczne przedmiotów.

W rozdziale III (s. 167—179) na tle krótkiej charakterystyki osadnictwa grupy romańsko-borszewskiej ujętej w pięć zasadniczych punktów (obronność osadnictwa na terenach graniczących ze stepem i nieobronnych dalej położonych, budownictwo półziemiankowe z piecami drążonymi lub lepionymi na powierzchni podłogi, ceramika ręcznie lepiona, obrządek ciałopalny, prymitywizm i archaizm kultury) omówione zostały podobieństwa i różnice stwierdzone na podstawie przeprowadzonych badań. Z różnic na uwagę zasługuje przede wszystkim, w przeciwieństwie do innych stanowisk, wysoki poziom kultury materialnej widoczny, między innymi, w powszechnym używaniu narzędzi i przedmiotów żelaznych. W zakończeniu rozdziału następuje krytyczne omówienie metody prac oraz interpretacji źródeł na pokrewnych kulturowo stanowiskach.

Rozdział IV (s. 180—192) wyjaśnia kryteria datowania, głównie monetami, początków osadnictwa na grodzisku, zamkniętego przez Liapuszkina w granicach od VIII/IX do końca IX lub początków X wieku. W dalszej części rozdziału zawarte są hipotezy dotyczące opanowania i spalenia grodu, jak wnioskuje autor, przez plemiona Pieczyngów.

Rezultatem szczegółowej analizy materiału źródłowego jest druga część pracy odtwarzająca stosunki gospodarczo-społeczne.

W rozdziale V (s. 193—210), podjęta została przez autora próba rekonstrukcji poszczególnych budynków, urządzenia wnętrza i rozplanowania całej osady na podstawie zachowanych resztek i szczegółowej ich dokumentacji.

Rozdział VI (s. 211—226) omawia zajęcia ludności (uprawa ziemi, hodowla, rybołówstwo i inne) zorganizowanej we wspólnocie terytorialnej oraz rozwój miejscowych rzemiosł i wymianę handlową.

W zakończeniu pracy (s. 227—231) podsumowana została treść rozdziałów oraz podkreślone efekty dokonanych badań. Uzyskane wyniki pozwoliły bowiem już teraz na zweryfikowanie niejednokrotnie mylnych hipotez i uściślenie chronologii.

Omówiona pokrótce treść poszczególnych rozdziałów składa się na całokształt interesującej pracy Liapuszki, stanowiącej ważny przyczynek do poznania i pogłębienia znajomości kultury badanej grupy Słowian Wschodnich. Przeprowadzona przez autora konfrontacja dawnych i najnowszych wyników badań terenowych nasuwa kilka ogólnych uwag. O ile przekonywający wydaje się reprezentowany przez autora pogląd o dostatecznie wysokim poziomie miejscowej wytwórczości już w wiekach VIII i IX, potwierdzonej licznymi znaleziskami ozdób, narzędzi i przedmiotów żelaznych, wątpliwości nasuwa podjęta przez Liapuszkina próba lokalizacji grupy. Według opinii autora terenem, na którym występują zabytki typowe dla osadnictwa romańsko-borszewskiego, są rozległe obszary od Donu do Morawii (s. 168). Podstawę do wyznaczenia granicy zachodniej, jak wynika z niniejszej pracy, stanowią zdaniem Liapuszki nawiązujące do ceramiki romańsko-borszewskiej niektóre formy naczyń z terenu Polski i Czechosłowacji. Pomijając już nieprzekonywający fakt zbyt dużych odległości, zastrzeżenia nasuwają nie uwzględnione przez autora różnice w chronologii ceramiki i częściowo jej technologii. Stąd też VI—VII-wieczne naczynia typu praskiego, jak i późniejsze naczynia o cylindrycznej szyjce występujące powszechnie dopiero od drugiej połowy X wieku i masowo w XI wieku w Polsce nie mogą sta-

nowić materiału dowodowego, chociaż wskazują na podobieństwo form w słowiańskim materiale ceramicznym. Na marginesie należy zaznaczyć, że stosowane określenie „typ praski“ dla ceramiki z VI—VII wieku ma charakter ogólnikowy, pod który podciąga się mniej lub więcej podobne różne grupy naczyń, których wspólną cechą jest jedynie datowanie i ręczne wykonanie. Przytoczone przez Liapuszkina rzekome dowody wynikają z nieznamości z autopsji materiałów z Niemiec, Czechosłowacji i Polski.

Argumentem przemawiającym rzekomo za koncepcją autora wydaje się być budownictwo ziemiankowe, typowe dla grupy romańsko-borszewskiej, lecz spotykane również na lessowych terenach Polski i Czechosłowacji. Należy tu jednak zaznaczyć, że powszechne zastosowanie konstrukcji ziemiankowych, posiadających swe tradycje już w odległych okresach, niezależnie od zespołów kulturowych uwarunkowane było przede wszystkim środowiskiem geograficznym, co oczywiście nie wyklucza możliwości istnienia wpływów kulturowych z terenów sąsiednich.

Z zagadnieniami budownictwa wiążą się również krytyczne uwagi autora słusznie negujące wieloizbowość budynków ziemiankowych o kilku przejściach łączonych podziemnymi korytarzami i przypisywanych przez niektórych archeologów w VIII—IX wieku Słowianom Wschodnim. Kwestionowana przez Liapuszkina wieloizbowość dowodzi bowiem w sposób wyraźny mylnej interpretacji wielofazowych, przebudowywanych i stąd zachodzących na siebie dwóch lub kilku nawet budynków mieszkalnych (s. 173—179). Ze zjawiskiem tym spotykamy się również w budownictwie naziemnym.

Za nie rozstrzygniętą natomiast uznać należy, wbrew sugestiom autora, funkcję ław ziemnych interpretowanych przez Tretiakowa jako drugi poziom podłogi, a przez Liapuszkina uważanych za warsztat produkcyjny (s. 199). Brak w większości wypadków dowodów w postaci znalezionych *in situ* narzędzi bądź gotowych wyrobów utrudnia rozstrzygnięcie spornej kwestii.

Przedstawione pokrótce uwagi wskazują na duży wkład i znaczenie dobrze przygotowanej, przemyślanej pracy. Do pozytywnych osiągnięć należy zaliczyć pełną publikację planów budynków mieszkalnych i gospodarczych w porównaniu z innymi publikacjami radzieckimi tego typu, a do usterek zastąpienie rysunków przedmiotów zdjęciami z reguły słabo czytelnymi oraz brak profili budynków i obiektów wykonanych przed eksploracją, wskazujących na charakter wypełniska.

Jadwiga Rauhut

J. Liapuszkin, O SPRAWOZDANIU I WYKONANIU PRACY W ZAKŁADACH KULTURALNO-EDUKACYJNYCH W DZIELE WYKONANIA, Instytut Archeologii i Etnologii, Warszawa, t. 2, Praca 1988.

W niniejszym artykule w sposób krytyczny i niejednoznaczny odwołuje się do wyników badań archeologicznych, które miały miejsce w latach 1985-1987 w ramach projektu badawczego „Wieloletnie badania archeologiczne w rejonie wsi Praski, powiat Łódź, woj. łódzkie”. Autor przedstawia wyniki badań i wnioski, które nie są w pełni przekonujące. Wskazuje na konieczność dalszych badań i analizy wyników, które nie są w pełni przekonujące. Wskazuje na konieczność dalszych badań i analizy wyników, które nie są w pełni przekonujące.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że autor nie przedstawia żadnych dowodów na to, że jego badania miały miejsce w rejonie wsi Praski. Wskazuje na konieczność dalszych badań i analizy wyników, które nie są w pełni przekonujące. Wskazuje na konieczność dalszych badań i analizy wyników, które nie są w pełni przekonujące.